7. बालकः ध्रुवः

पुरा उत्तानपादः नाम एकः राजा आसीत् । तस्य द्वे पत्न्यौ स्तः- एका सुनीतिः अपरा च सुरुचिः । राज्ञी सुरुचिः राज्ञोऽतीव प्रियासीत् । उत्तमः नाम तस्याः पुत्रः आसीत् । सुनीतिः राजानं नातिप्रियासीत् तस्याः पुत्रः ध्रुवः आसीत् ।

एकस्मिन् दिने राजा सुरुचेः पुत्रम् उत्तमम् अङ्के निधाय स्नेहं कुर्वन्नासीत् । तस्मिन् समये सुनीतेः पुत्रः ध्रुवः पितुः अङ्के स्थातुमैच्छत्। तद् दृष्ट्वा विमाता सुरूचिः अब्रवीत् । वत्स ! त्वं राजसिंहासने आरोढुम् अयोग्यः असि यतः त्वम् अन्यस्त्रीगर्भात् उत्पन्नोऽसि। यदि त्वं राजसिंहासने आरोढुम् इच्छसि तर्हि भगवतः नारायणस्य आराधनां कुरु। मम कुक्षौ च आगत्य जन्म गृहाण ।

विमातुः मुखात् एतानि कटु वचनानि श्रुत्वा बालकः ध्रुवः उच्चस्वरेण रोदनमारभत । किन्तु राजा उत्तानपादः इदं सर्वं तूष्णीं भूत्वा पश्यन्नासीत् । अत्रान्तरे बालकः ध्रुवः रोदनं कुर्वन् मातुः सुनीतेः पार्श्वं गतः अवदत् च विमातुः कटु-व्यवहार विषये । पुत्रात् सुरुचेः कटुवचनमाकर्ण्य सुनीतिः संयमेन ध्रुवमब्रवीत् - वत्स ! धैर्यं शान्तिं च धारय । यद्यपि त्वं विमातुः आचरणेन प्रताडितोऽसि तथापि त्वं परार्थे कदापि अमङ्गलं कामनां मा कुरु । यः पुरुषः अन्यान् खिन्नं करोति सः तस्य फलं अवश्यमेव प्राप्नोति। अतः भो वत्स ! त्वं विमातुः कटुसत्यं पालयन् भगवतः नारायणस्य चरणकमलयोः आराधनां कुरु । तपसा तव पूर्वजाः परां शान्तिम् अलभन्त ।

मातुरादेशेन ध्रुवः ईश-ध्यानं प्रति प्रेरणां गृहीत्वा स राजप्रासादं त्यक्त्वा च वनम् अगच्छत् । वने ध्रुवः घोरतपः अकरोत् । तस्य मन्त्रः आसीत् - 'ओम् नमो भगवते वासुदेवाय' ध्रुवस्य तपसा प्रसन्नो भूत्वा भगवान् विष्णुः तस्य समक्षं प्रकटीभूतः ईप्सितं वरं च प्रादात् ।

ध्रुवः स्वर्गलोके अचलं पदं प्राप्तवान् ।

शब्दार्थाः

अपरा	-	दूसरी	अतीव	-	बहुत
अङ्के	-	गोद में	निधाय	-	बैठाकर
स्थातुम् ऐच्छत्	-	बैठने की इच्छा किया	अब्रवीत्	-	बोली
वत्स	-	पुत्र	आरोढुम्	-	चढ़ने के लिए
यतः	-	क्योंकि	तर्हि	-	तो
कुक्षौ	-	कोख में	आगत्य	-	आ करके
गृहाण	-	ले लो	श्रुत्वा	-	सुनकर
पार्श्वे	-	पास में	आरभत	-	आरम्भ कर दिया
आकर्ण्य	-	सुनकर	तूष्णीं भूत्वा	-	चुप रह कर
कदापि	-	कभी भी	अत्रान्तरे	-	इसी बीच में
अन्यान्	-	दूसरों को	प्रताड़ितः	-	दुखी किया गया
खिन्न	-	दुःखी	परार्थे	-	दूसरे के हित के लिये
पराम्	-	श्रेष्ठ, उत्तम	प्राप्नोति	-	प्राप्त करता है
अलभन्त	-	प्राप्त किये	प्रादात्	-	दिया, प्रदान किया
प्रासादम्	-	महल	प्रकटीभूतः	-	प्रकट हुए (उपस्थित हुए)
त्यक्त्वा	-	छोड़कर	ईप्सितम्	-	इच्छित

अभ्यासः

1. अधोलिखित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत भाषा में लिखिए-

1. राज्ञः उत्तानपादस्य कति पत्न्यौ आस्ताम् ?
2. ध्रुवस्य मातुः किं नाम ?
3. ध्रुवस्य माता किं कर्तुम् आदिदेश ?
4. ध्रुवस्य विमातुः नाम किम् ?

2. रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।

1. सुनीतेः पुत्रः .... आसीत् ।
2. ध्रुवः तपस्यां कर्तुं .... अगच्छत् ।
3. वने .... तपः अकरोत् ।
4. रुदन् ध्रुवः मातुः सुनीतेः ....।

3. संस्कृत में अनुवाद कीजिए -

1. उत्तानपाद एक राजा था ।
2. सुरुचि उनकी प्रिय रानी थी ।
3. ध्रुव भगवान का भक्त था ।
4. ध्रुव नारायण को प्रणाम करता है ।
5. ध्रुव ने अचल पद प्राप्त किया ।

PF664E

4. निम्नलिखित शब्दों से संस्कृत वाक्य बनाइए -

1. ध्रुवः	2. उत्तानपादः	3. सुरुचि
4. सुनीतिः	5. अब्रवीत्	6. अस्ति